

ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ХІМІЇ ЯК НАУКИ У ХАРКІВСЬКОМУ ТЕХНОЛОГІЧНОМУ (ХІМІКО- ТЕХНОЛОГІЧНОМУ) ІНСТИТУТІ

В історичній практиці історико-наукове дослідження розглядається як системний процес, у якому важливе місце відведено виявленню його джерельно-інформаційної бази. Історіографічний аналіз теми дає змогу проаналізувати методологічні засади її вивчення в науковій літературі, розглянути еволюцію способів інтерпретації, що, зрештою, відкриває перспективні напрямки та адекватні шляхи її вивчення. Тому успішність дослідження з історії становлення та розвитку хімії в Харківському технологічному (хіміко-технологічному) інституті (ХТІ та ХХТІ) безпосередньо пов'язано з потребою з'ясувати стан вивчення та ступінь її наукового розроблення, що й визначило мету цієї роботи.

Для розв'язання поставленого завдання розглядаємо не тільки незначну літературу, безпосередньо присвячену розвитку хімії в ХТІ (ХХТІ) упродовж 1885–1949 рр., але й залучаємо праці загальнотеоретичного та історико-технічного характеру. Історіографія й джерельна база дослідження складаються з двох логічно взаємопов'язаних частин, що зумовлено специфікою предмета дослідження. Прикметно, що більшість робіт з зазначеної теми написано не істориками, а хіміками-політехніками, інженерами, тому робота з ними вимагає врахування цих особливостей і залучення спеціальних методів дослідження. Оскільки історія становлення та розвитку хімії в ХТІ (ХХТІ) є міждисциплінарною проблемою, тому звернення до неї вчених відбувається у двох наукових напрямках: під час досліджень з історії вітчизняної вищої технічної освіти, зокрема історії Харківського політехнічного інституту (ХПІ), та в межах розгляду історії хімічної науки. Термін «хімічна наука в ХТІ (ХХТІ)» будемо розуміти як форми організації та напрямки науково-дослідної роботи з хімії та хімічної технології, а також наукову роботу вчених-хіміків інституту. Специфіка досліджуваної теми задає певні параметри для історіографічного огляду, який побудовано за проблемно-хронологічним принципом.

Отже, в основному комплексі історіографічних джерел, що містять інформацію про осмислення проблеми становлення та розвитку хімії у ХТІ (ХХТІ) у період з 1885 р. по 1949 р., можна виокремити такі основні та близькі за походженням, змістом, особливостями відображення історіографічного процесу групи джерел: 1) роботи з історії хімії в інституті в досліджуваний період; 2) спеціальні праці з

підготовки інженера-хіміка; 3) дослідження з організації наукової роботи з хімії в інституті. Класифікація літератури щодо вивчення історії хімії в інституті за навчальним та науковим складниками має досить умовний характер. Тому важливо під час історіографічного дослідження проблеми брати до уваги синтетичний характер узагальнювальних праць, що дасть змогу зробити цей аналіз більш комплексним і глибоким.

Головний і найбільший масив історіографії теми становлять праці з історії хімії в інституті. Варто зауважити, що спеціальні дослідження з історії становлення хімічної науки ХТІ в дореволюційній історіографії відсутні. Деякі аспекти теми розглянуто в контексті історії інституту, причому за способом подання матеріалу вони характеризуються оглядовістю, а за жанром – публіцистичністю. Інтерес до вивчення цієї теми в радянській історіографії відбувається епізодично, зі значними перервами. Її розглядають у контексті історії інституту із заідеологізованою інтерпретацією основних подій, що зумовлює упередженість зроблених висновків в інституті. Сучасний стан історіографії теми репрезентують науково-популярні праці з історії інституту, у яких історія хімії подається у вигляді біографічних нарисів і документів.

Наступна група досліджень репрезентовано низкою загальнотеоретичних робіт з історії вітчизняної вищої технічної школи, у контексті якої розглядаються питання підготовки інженера-хіміка в ХПІ. Необхідно відзначити, що спеціальних досліджень з освіти інженерів-хіміків у ХТІ (ХХТІ) не зроблено. Цей аспект висвітлювався в працях з історії хімії в інституті, віднесених до першої групи. Тому можна сказати, що історіографія питання з навчальної підготовки інженерів-хіміків, особливо у 1920–1940-і рр., є майже не дослідженою й вимагає глибокого аналізу. Другим напрямком вивчення теми можна вважати розвідку витоків і напрямків роботи наукових шкіл з хімії в інституті, зокрема школу акад. В.І. Атрощенко. Отже, історіографія дослідження з організації наукової роботи з хімії в інституті досить різноманітна за змістом, що відтворює об'єктивний процес підвищення інтересу до вказаної проблеми в руслі сучасних робіт з історії вітчизняної науки і техніки. Проте вивчення цього аспекту теми відбувалося фрагментарно в контексті історико-технічних розвідок.

Історіографічний аналіз теми свідчить про те, що достатньо дослідженими є характер і зміст підготовки інженера, а також напрямки наукових досліджень з хімії в ХТІ наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст., проаналізовано виток та основні етапи формування наукової школи акад. В.І. Атрощенко тощо. Натомість історія хімічної науки в

ХТІ (ХХТІ) у 1885–1949 рр. висвітлюється фрагментарно або в контексті ширших проблем. Отже, доробок попередніх дослідників створює міцне підґрунтя для подальших розробок і дає змогу виявити слабо висвітлені або зовсім не вивчені компоненти тематики. Насамперед це взаємозв'язок між розвитком хімічної науки, її інституалізаційних елементів в інституті із концепцією науки вищої технічної школи у 1920–1940-і рр. Практично відсутні дослідження зі змісту підготовки інженера-хіміка в інституті в цей період. Тому можемо стверджувати, що поки що обрану тему в такій постановці комплексно не досліджено.